

A madár

Folytatás az I. oldalról

Másnap úgy érezte, el kell mondania valakinek az álmát. Öreg barátja, a nyugdíjas orvos, aki öregkorára pszichológiával kezdett foglalkozni, csendben végighallgatta, majd elgondolkodva a hallottakon, megállapította, hogy minden bizonnyal halálközeli élménye volt, és elővette a sztetoszkópot. Ő megsértődött, arra gyanakodott, hogy nem veszi komolyan, sőt, úgy érezte, hogy az orvos megsértette az ő csodálatos madarát. Hazarohant, végigdől az ágyon, behunyta a szemét és reménykedett, hogy visszatér.

Hosszú hónapok, évek teltek el, a madár nem jött többé, és ő lassan elfeledkezett róla. Egy délután azonban, mikor munka közben, talán csak percekre elbóbiskolt a karosszékeében, újra meghallotta a pompás szárnyak suhogását. A madara jött, ragyogva, könnyedén, tündöklően és megállt előtte a levegőben. Most a szemét is látta. Olyan csodálatos zöld volt, mint a legisztább smaragd, és olyan mély, mint a hegyi tavak. Valósággal beleszédült tükrébe, egy pillanatra úgy érezte, hogy felemelkedik és beleveti magát, elmerül a smaragdszemek áttetsző mélyén. A madár zümmögött neki egy kicsit, aztán suttozva ezt mondta, többször egymás után: Visszajövök, visszajövök... És eltűnt. Ezúttal nem érzett fájdalmat, csak mérhetetlen ernyedtséget, zsiabdalt volt minden tagja, úgy érezte, mintha a teste nem volna az övé, valami kellemes melegségben lebegett még sokáig és hallotta folyamatosan az andalító hangot: Visszajövök, visszajövök...

Ezúttal nem bántódott. Hitte neki, bizonyos volt benne, hogy hamarosan visszatér hozzá. Olyan epekedő reménységgel hitt és várt, ahogyan a szerelmek várják kedvesüket; tudják, hogy jön, s végeérhetetlen hosszúnak tűnik a várakozás minden perce.

Eddig nem ismert ilyen érzést. Hat évtizede élt egyedül, soha nem nősült meg, mindig volt legalább két-három nő az életében, akik rajongva szerették őt és egy életen át azt remélték, egyszer majd feleségül kéri őket. Csendben megöregedtek vele együtt. A gyakorta bőven ízelt testi örömmel is betelt már, de minden héten meglátogatta őket. Tea mellett nevetgéltek, beszélgettek, megsimogatta őket és csókkal búcsúzott. Szerelmes azonban nem volt soha. Csak élt, mérhetetlen, tömeges magányában és önzésében, élete csúcsa volt, amikor címzetes egyetemi tanár lett.

Most úgy érezte, valamit elrontott. Kimaradt valami titokból, kizárta önmagát a csodából és már nem hozhatja vissza, nem teheti jóvá. Az öröm számára végérvényesen elveszett. Rádöbbent, hogy a madár élete első szerelme. És bizonyosan tudta, hogy az utolsó is.

Úgy döntött, visszavonul. Ezentúl egész hátralévő életét azzal tölti majd, hogy Órá vár. Hiszen megígérte, hogy visszajön.

Nyugalomba vonulási kérvényét elfogadta az egyetem vezetése, és íme, eljött az a nap, amikor utoljára megy be, épp csak elbúcsúzik, aztán elfelejti őket és csak a madárnak él.

Az ünnepség hosszú volt és unalmas, amikor hazaért le kellett pihennie. Ahogy feküdt az ágyán és a nap eseményein töprengett, a világ dolgainak hiábavalóságát boncolgatta magában, egyszer csak megérezte, hogy jön. Biztos volt benne, hogy ébren van, mégis elsötétült körülötte a szoba, és csak a madár ragyogása töltötte be.

A madár megérintette őt. Leszállt a mellkasára, és szárnyával beborította a vállát. Pihekönyű volt, különös, ismeretlen illat áradt belőle, a zümmögését hallotta és érezte egyszerre, lehelete olyan volt arcán, mint a szerelmes cirógatás. Elmegyünk, suttozta a madár, velem jöhetsz, akarod? Akarom, mondta hang nélkül, boldogan. Érezte, hogy lassan felemelkedik, hallotta a pompás szárnyak suhogását és szállt a madárral tündöklő fényességben, nem tudta hová, csak azt, hogy most már örökre vele marad.

Békéscsaba, 2001.

A levél

Hosszasan gondolkodott, hogyan mondhatja el neki. Egyáltalán mit mondhat, mit tud mondani egy asszony annak a férfinak, akiről most már tudta: mindig

szerette őt, az első perctől fogva, amióta csak ismerte. Sok-sok éven át, miközben élete lassan teljes magányba és bánatba zuhant, igazán boldog akkor volt, ha Rá gondolt. Felidézte a vele töltött csodálatos napokat és éjszakákat, a szenvedélyt, amellyel kezdetben csüggtek egymáson, a simogatását, a hangját... Mindig imádta a hangját. De soha nem gondolt arra, milyen volt, amikor elhagyta, elárulta, megalázta. És amikor, mint egy csoda folytán, újból találkoztak, fenntartások nélkül hitt neki. Úgy fogadta el régi-új ölelését, mintha csak pár nap telt volna el, mintha egy utazásból tért volna vissza, mindent elfelejtett, megbocsátott minden szenvedést. Megbocsátotta, hogy akkor, régen majdnem belepusztult a fájdalomba, hogy soha többé nem tudta rendbe hozni elrontott házasságát, nem tudta már úgy szeretni a férjét, mint azelőtt. Hogy minden ölelésnél Ő jutott eszébe, s egy idő után inkább elzárkózott a szerelemtől, hogy ne érezze újra és újra a kétségbeesítő vágyakozást Utána. Inkább élt szörnyű magányában, eltűrt, hogy elhagyják újból, ezúttal a férje, megalázzák, megkínózzák. Mindegy volt már, hozzászakított a szenvedéshez, hozzáéledződt a csalódáshoz, a munkájába menekült a semmi elől, amely most már egészen betemette a lelkét.

Amikor visszajött hozzá, csak egy egyszerű baráti látogatásra számított. Tudta, hogy Ő már mással él, nem remélt semmit, csak hallani akarta a csodálatos hangot, újra bámulni a különös arcvonásokat, amelyek oly sokat és igazán semmit sem változtak tíz év alatt, úgy akart álmadni Róla, hogy Ő soha ne tudja meg. A találkozás gyönyörűségében elfelejtett gyanakodni. Elmerült a csodában és hagyta, hogy elragadják a vágyak, hitt, ismét hitt Neki, pedig titokban sejtette, hogy ismét hazudik, hogy amit tesz vele, csak múlt szeszély, alkalmi szórakozás. Átadta magát neki, rajongott, imádta, mint régen. Amikor Ő kilépett az ajtaján másnap, már tudta, hogy újra vesztett. Tudta, hogy néhány csodálatos óra ára nagy szenvedés lesz. Mégis áltatta magát, tudatalattijába taszította a keserűséget, átadta magát a gyönyörű illúzióknak, hogy szeretik.

Amikor két hét múlva találkoztak, mindketten kissé zavartak voltak. Az asszony szemében ott csillogott a szerelem és a remény, Ő azonban azt mondta tekintetével: félek, nem kellesz, de megmondani nem merem, majd csak lerázalak valahogy. Bizonytalan mosolya, tétova mozdulatai is ezt tükrözték, és az asszony, aki jól olvasott a jelbeszédből, kétségbeesett. Főlényesen mosolygott hát és a személyes szabadságáról beszélt, amelyhez oly nagyon ragaszkodik, közben érezte, hogy rögtön elsírija magát. Ő kissé megnyugodott, hogy nem fenyegeti veszély az asszony részéről. Mindenféle közömbös témáról beszélgettek egy ideig, búcsúzóul két-három futó, inkább testvéri csókot váltottak. Az asszony beleremegett az apró érintések gyönyörűségébe, közben világosan érezte, hogy ez a másik számára csak unalmas rutin, amellyel elhárítja a lehetséges konfliktust. Úgy játszott, mintha a színpadon lenne, de csoda-e, hiszen színész volt, izzig-vérig komédiás, aki bármilyen érzést el tudott játszani.

- Nem tudsz becsapni - gondolta az asszony. - Én nem csak látlak, én érzek. Túl régóta, túl jól ismerte Őt, ajkának érintéséből, arcának rezdüléséből, hangjából, mindenből következtetni tudott a fájdalmas igazságra. Tudta, hogy nem szereti, csak játszott vele és most ismét megunt, szeretné eldobni, de úgy, hogy szenvedését ne kelljen látnia.

Az asszony mosolygott, amikor elváltak és színlelt vidámsággal búcsút intett neki. Az érzést, amely elborította, nem tudta elrejtteni. Az emberek csodálkozással vegyes sajnálattal néztek arcába, amelyen elviselhetetlen fájdalom, reménytelenség tükröződött. Voltak, akik megfordultak utána, mintha azt lennék, nem tesz-e valami örültséget. Elgyötört, zavaros tekintettel ült fel a vonatra.

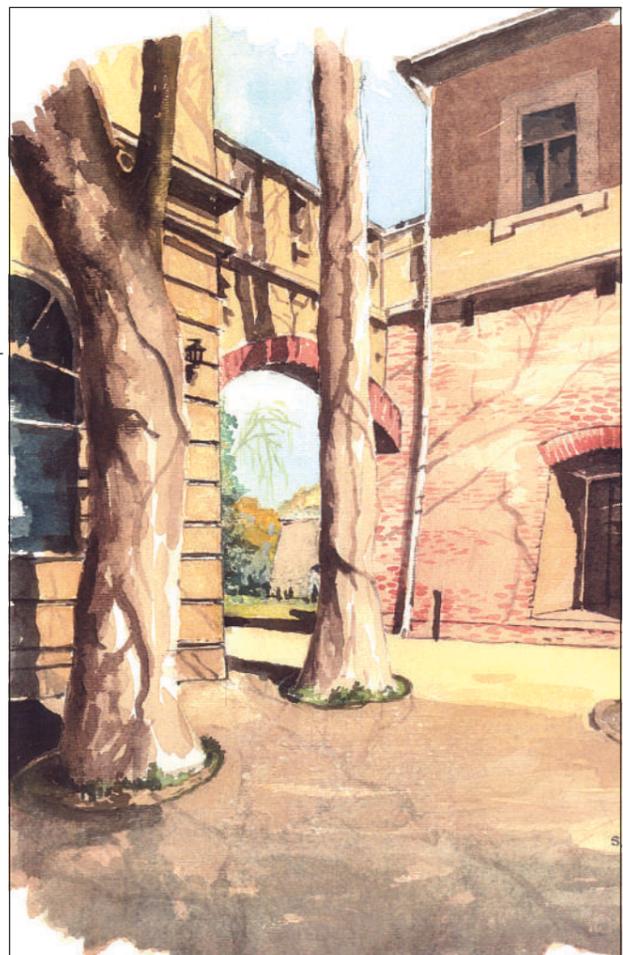
Behúzódott a füle sarkába, behunyta a szemét és gondolkodott. Évek óta áll egy kirakat előtt álmodozva, bámulja a benne látható csodát, pedig tudja, soha nem lehet az övé. Mert szegény, mert neki soha nem adatott meg a szerelem ajándéka, csak a gyötrelme büntetése. Két héttel ezelőtt bezúrt a kirakatot és megpróbálta kiragadni belőle álmai tárgyát, ám mielőtt megérintette volna, szertefoszlott, keze a semmit markolta, a mérhetetlen irt. Az angyalok ilyenek, gondolta, csak imádhatód őket, de meg nem érintheted, köddé válnak. Nem, inkább az ördögök. Bizonyos, hogy kegyetlen játék áldozata. A káprázatból nem akart felébredni.

Othronról végső, kétségbeesett kísérletet tett, hogy felhívja telefonon. Az üzenetrögzítőn a másik nő hangja beszélt. Hosszan töprengett, mit írjon a levélben. Amikor elkészült vele, az asztalra helyezte jól látható helyre, és még egyszer átfutotta. Egyetlen szó volt: "Megbocsátok." Kinyitotta az ablakot, beleszimatolt a nyáresti levegőbe, beszívta a hársfák illatát, körülpillantott a csillagokon, aztán megnyílt alatta a hat emeletnyi mélység.

Békéscsaba, 2001.

J Alapította Böszörményi Zoltán Irodalmi Jelen

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete Megjelenik havonta II. évfolyam 6. szám 2002. április http://ij.nyugatijelen.com ij@nyugatijelen.com	Szerkeszti: HUDY ÁRPÁD — München Munkatársak: Irbázi János — Arad, Karácsonyi Zsolt — Kolozsvár Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével
--	---

Szép Zoltán

A fetsőművész 1938-ban született Aradon, korai iskolaévei alatt Pataki Sándor tanítványa volt, ő szerette meg Szép Zoltánnal a természetet, a hű ábrázolásának szépségét. Később Hajós Lászlótól és Soós Istvántól tanult.

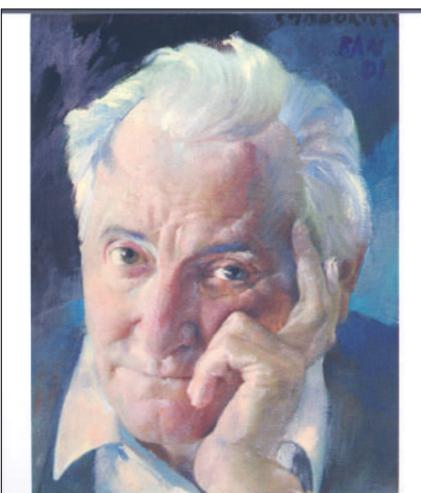
Erettségi után a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán Aurel Ciupe oktatja, Marosvásárhelyen, a Műépítészeti Egyetemen pedig Keresztes Gyula, a perspektíva tanulmány nagymestere.

Előbb Csíkszeredára került, majd vissza Aradra, s 1992-ben, hosszas kihagyást követően ismét ecsetet ragad. Számtalan közös és egyéni kiállításon vett részt, legutóbb, egy hónappal ezelőtt Budapesten is bemutatkozott.

Ezt a lapszámunkat az ő munkáival illusztráltuk.

Olosz Lajosra emlékezünk (XII-XV. old.)

Kányádi Sándor

Felemás őszi versek

Jelenkor

Kányádi Sándor új kötetéről (II-III. old.)

Réthy Emese

A madár

Harmadik napja nem gyújtott lámpát. Barátai aggódtak érte, úgy döntöttek, hogy betörnek az ajtó. Ott találták az ágyon fekvő, látszólag aludt, arcán mennyei boldogság ragyogott. Meghalt - suttozták döbbenet. Valójában a madár jött érte.

Tíz évvel ezelőtt látta először. Olyan eleven volt a látomás, hogy bizonytalanul gondolt arra: talán nem is aludt, talán ébren látta, amint beúszik a nyitott ablakon

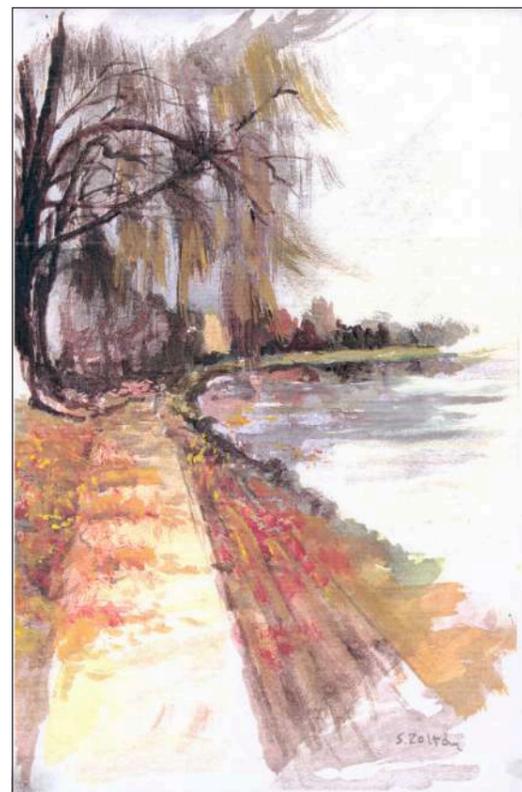
és lebegve megáll fölötté. Először semmi más nem hallatszott, csak az áttetszően könnyű, gyönyörű szárnyak lebegő suhogása, ahogy angyali lepkelént szállkostak előtte. A test madaré volt, de a szárnyak egy óriási színpompás pillangóra emlékeztették. Mintázatuk ragyogott a sötétben, a titokzatos, ismeretlen ábrák villogása betöltötte a szobát. Aztán énekelt neki a madár. A dal inkább halk zümmögés volt, lágy, mély, kellemes és andalító. A hang és a szárnyuhogás körülsimogatta, érezte, ahogyan belesüpped a puha cirógatásba, majd felemelkedik, lebeg, minden kifényesedett körülötte, aztán valósággal elalélt. Amikor felébredt, a szoba üres volt és sötét. Fájdalmat érzett a mellkasában, a torkában, a fejében, valami mélységes szomorúság-féle töltötte el a lelkét és eleredtek a könnyei. Az álmat siratta.

Folytatása a XVI. oldalon

Kányádi Sándor

Gázkorszak

vezetik a gázt bevezetik a még a kiérdemesült öreg házakba is tudván tudva hogy ezzel a kiszolgáltatottság újabb igáját veszik nyakukba eleget

fagyoskodtunk majdcsak kikerül valahogy amibe kerül havonta amúgy sincs már se erdők se erők nem bírja már a derekunk a strapát egy-két emberöltőnyit még talán kitarat a föld tüdeje mielőtt végsőt szusszanva lelappadna de akkorra újfent erdő verheti föl a most parlagon vaduló-félben tenyésző hajdan jótermő földeket és kezdődhet újra az egész fűrészmegosztás fejszekösörülés régi szerszámok kerülnek elő az itt-ott még megmaradt fészerek pincék zugából elfelejtett vén szavak merülnek föl az

emlékezet már-már beiszaposodott kútjaiból de el is sivatagosodhat a most még vegetáló vegetáció akkor legfőbb csak a vacsora-tűzrevalót kell összeszedgetni rőzsemaradékot megszáradt tehénlepényt ha lesz még tehén egyáltalán vagy bármely más megszalódott ürületet a világméretű nagy áramkiesések idején vagy azosmódúlag ahogyan a régiéket szokták mondani nyersen falja föl egymást majd a maradék

Vagyunk amíg

vagyunk amíg lenni hagynak se kint se bent mint az ablak

ki-kinyitnak be-becsuknak berendeznek kirakatnak

hol emennek hol amannak dicsekedve mutogatnak

ilyen szörnyek olyan szörnyek be-bevernek ki-kitörnek

kirámolnak befalaznak világtalan vakablaknak

de ha mégis lenni hagynak szolgálatunk mint az ablak

se kint se bent rajtunk részeg tekintettel átalnéznek

Élni

(Paul Celan, Leben)

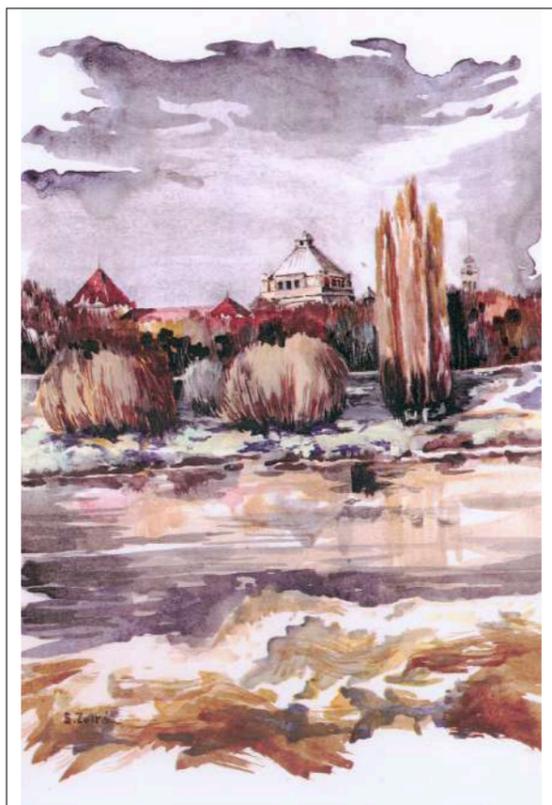
című versének fordítása)

Mert ráléptem az éj szívére, csillagok hálójába esett vergődő rab vagyok.

Kezem is távol él, mellyel e sort rovom s mely őriz, mint az ágy őrzi még hátnyomom.

S keresztre jut e nap illata is, akár a most még röpdöső s megfagyó sok madár.

Fagyottan hull le mind, de mind.

írjak egy axiológiát (magyarul értéktan). Hogy erről nekem semmit nem említett, azt onnan tudtam meg, hogy a nagyobbik leányom, Kis Andrásné született Olosz Klára találta meg addig ismeretlen írásai között a két axiológiai vázlatot, amit úgy látszik, nem tartott véglegesnek. Arról tudtam, hogy „Kölcssey etikája” címmel Nagyváradon a Református Egyházkerület nyomdájában megjelent az 1939-ben írt tanulmánya. Leányom szerint, akinek filozófiai műveltsége alig volt, mind a két axiológiai vázlat rendkívül logikus és jól érthető. Én, akinek távolról sem volt elegendő filozófiai műveltségem, nem lettem volna képes axiológiával foglalkozni.

Grafikában, festészetben kifejezett tehetség volt. Középiskolás korában, mikor Európa-szerte tehetségkutató folyt, egyik festménye Londonig jutott. Az ilyen irányú pályafutása középiskolás korában zátonyra futott. Rajztanára, akit bizonyára befolyásolt Szinyei-Merse és főként Ferenczy Károly, valamint a francia impresszionisták színelmélete, megpróbálta rávenni tehetséges tanítványát, hogy a napfény érdekében fessen kék és lila árnyékokat. Ezt édesapám nem volt hajlandó feloldani, annyira „észlely” volt és annyira konzervatív, hogy az esze korrigálta a retineális látását. Szerinte a hó fehér és az árnyék csak szürke lehet. Összeveszett a rajztanárával és többé nem volt hajlandó festeni, de grafikai tehetsége ceruza-portrékban megmutatkozott. Én még ismertem azt a kb. 40 arcképet, amelyek megőrizték annak a számos túsztársának képét, akiket szinte egytől-egytől lehetett ismerni a ceruza-portrékon. Ilyen irányú tehetségét minden bizonnyal édesanyjától, Podhorszki Gizellától örökölte. Megjegyzem, én és mindkét leányom is elég jól rajzolnak. Megemlítem, hogy a lakásukban látható képek közül a legjobb kép az, amit a Podhorszki mama festett.

Szerette és ismerte a természetet

Természetimádat: Apám nemcsak szerette a természetet, de nagyon jól ismerte is. Így a fákat, bokrokat és virágokat is annyira ismerte, hogy minden növénynek úgy a magyar, mint a latin nevét tudta. Erre egy eklatáns példát mondok: mikor a nagyobbik leányom még csak 3 éves volt, Szentábrahámon (Udvarhely megyében, feleségem szülőfalujában) az unitárius templomból kijövő pap (Máté Zsiga) látta, hogy a leányka kezében egy

sárga virág van. A 3 éves leányka kérdezetlenül is mondta: Vére hullató fecskéfű, Chelidonium majus. Nem jött, hogy elhiggye, hogy egy három éves leányka ilyesmit tudjon. A nagyapjától tudta, Apám ilyesmire is tanította. Apám első unokája volt és kettőjük között kölcsönös igen nagy és tartós szeretet volt.

Sport és vadászat: Annak ellenére, hogy Édesapám jobb szemével nem látott, egy gyermekkorai gennyes szaruhártya-gyulladás következtében és emiatt katonának sem vitték el, Kemény Jánosné, Augusztina néni, úgy emlékezett rá, mint neves sportemberre. Édesapám néhány galamblovó versenyt is nyert, így pl. Világoson Bohus Zsigmondéknál, egyet pedig Marosvásárhelyen. Kezdetben vadakra is vadászott, de egy adott időtől fogva, mikor a toplicei Suceava Ionelről megtudta, hogy az puska helyett filmfelvétel készítővel örökítette meg, amint a mézet lopó mackó a patakra menekült, többé nem vadászott. Így kettesben néztük végig puska nélkül az őzmadárát a gidákkal mindaddig, amíg az őzbak is meg nem jelent. De nemcsak a puskával bánt jól, jó futballista volt, a KEAC-nak volt játékosa. Mikor bányával felserdültünk, ő lett az ifjúsági csapat edzője is. Nyáron játszottak az ifjúsági csapatunkban olyanok is, akik nem kisjenői születésűek voltak, de nyári szabadságukat Kisjenőn töltötték. A három testvérpár közül (bátyámmal mi voltunk ezek között) kettő is, Cociuban II. román országos válogatott is lett, de bátyám legalább ugyanolyan jó játékos volt.

„... nem volt jellegzetes ügyvéd”

Ügyvédsége: Apám, miután beszélgetett az ügyféllel, megítélte, hogy jog szerint van-e esélye, hogy megnyerje a pert. Ha úgy találta, hogy nincs, megmondta, hogy nem vállalja az ügyet, az utca túlsó oldalán volt egy nagyon jól kereső ügyvéd, akiről tudta, hogy képes egyes bírákat is lefizetni. Az mindig elvállalta az ügyet. Édesapám elfogadta a hivatalos ügyvédi díjat. De ha az ügyfél nem fizetett, végrehajtást soha nem tüzetett ki. Akkor jött egy váratlan törvény: az ún. konverzió. Ennek értelmében, akinek adóssága volt, nem kellett azt megfizesse. Apámnak közel három

Olosz Lajos és fia, Egon (belgyógyász professzor) kisjenői házuk mögött. Kockás térdnadrágban, szemüveggel a költő

millió lejtel tartozó kliensei voltak. Nagynéném, Édesapám húga, akit mi Gizikának hívtunk és aki írógéppel igen jól írt, megbeszélte Apámmal, hogy ezentúl az iroda pénzügyeit nem apám, hanem Gizika intézi. Ugy ítélte meg – s ebben igaza is lett –, hogy úgy a mi családunk, mint a Gizika és Nuci néni (Olosz Anna és férje, Schleifer Árpád pozsonyi születésű, bizonyára német származású, de önmagát magyarnak tartó ember és két velünk, fiukkal kb. egyidős unokatestvérünk) ettől fogva, hogy a pénzügyeket Gizika intézte, mind a két család jobban élt. Ennyit Édesapám ügyvédségéről: egyáltalán nem volt jellegzetes ügyvéd.

Ezek után megismétlem: tiszta szívű, igaz ember, mindenki által megbecsült és szeretett, pesszimista, gyermekeivel szemben szigorú, bizonyos mértékig konzervatív ember volt.

Üdvözlettel, Édesapám kisebbik, őt nagyon szerető fia: **Olosz Egon**
Marosvásárhely, 1995. 08. 11.

Közlő: HEVESI JÓZSEF
(Cím, alcímek a szerkesztőtől)

Epilógus helyett

Szellemi eszmélésem óta hiszek Olosz Lajosban. A róla szóló történeteket gyerekkoromban anyai nagyanyámtól hallottam, majd szüleimtől. Volt idő, amikor mindenkit, akiről feltételeztem, hogy ismerte, until faggattam. Húszévesen, kétszeri étkezéssel, napokig ültem a Széchényi könyvtárban. Orvostanhallgató koromban francia nyelven írtam Olosz Egon professzor úrnak, hogy komolyan vegyen. Lekéstem találkát,

halasztottam vizsgát, és nyeltem nagyokat, amikor magasabbrendűségi érzésben szenvedő Olosz-rokonok kiutáltak otthonaikból. Olosz Lajos miatt már többször kitagadott családom, elfordult feleségem. Lányom nemrég leplezett le. Apu, mondta, te jobban szereted Olosz Lajost. Közben öszülő halántékú, pocakos Olosz-hívó lettem. Én hiszek Olosz Lajosban.

HEVESI JÓZSEF

Francois Bréda

Athéni levél. Krétába

Kedves Barátom!

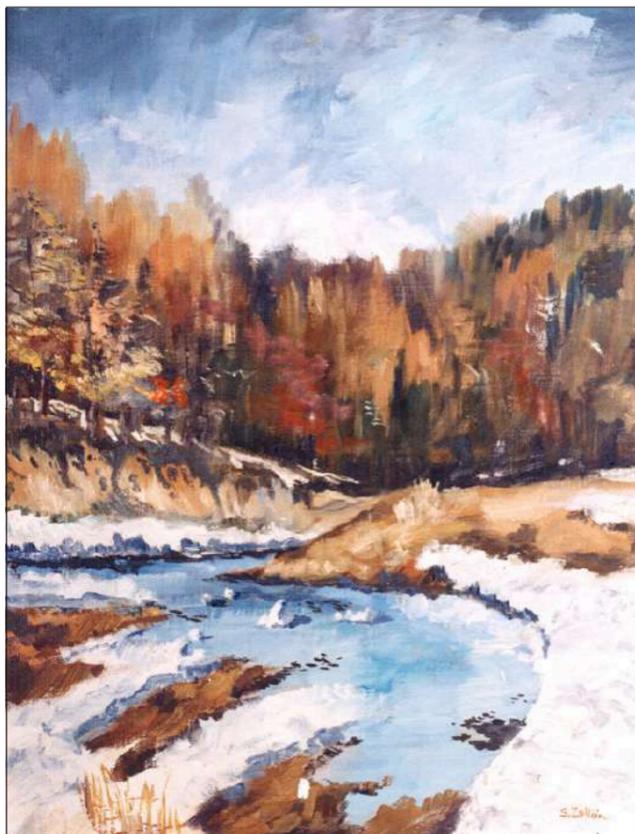
Ne haragudj, hogy levágtam a fejed, de Te is beláthatod: le kellett. És nem csak azért, mert így szól a mítosz. Mindenképpen le kellett. A „kell”, a szükség-szerűség az „mindenképpen”. Az seper. Te is jól tudod, a Minotauruszoknak mindig le szokták vágni a fejét, ez a szerepük, hisz ők az áldozatok.

Hitted Te azt egy percig is, hogy az áldozat én leszek? Nem, nem, ez a Te szeleted, a Rossz nemcsak „elnyeri”, de meg is „kapja” a méltó büntetését. Azt meg én hajtom végre. S akkor? Még kommentálsz?... Hát rémelem...

Azért az a Labirintus, az nem egy kutya-ügy. Már majdnem egészen elszédültem, annyit bolyongtam benne, amíg Rád találtam, Te pedig csak ülél nyugodtan, majszoltad a gránátalmát, s várva vártál engem. Na, de látod, aztán nyissz, milyen szépen leszedtem azt a nagy buksi kobakodat. Mire szénéztél, már kezemből volt szarvastul a fejed. Hát nem volt szép munka? Köszönd meg szépen a bácsinak.

Nem érzed sokkal jobban így magad?

Testvéri szeretettel ölel
a Te Megmentőd
(THE)ZEUSZ

Orfe levele az ő Ridiküljéhez

Címzés: Invisibiliopolis,
Loco

Tudod, nem azért néztem vissza, hogy végképp ott maradj. Jövök hamarosan én is, várj ott rám szépen-ügyesen, ne éjszakázzál, hiszen úgyis az örök Éjszakában vagy már, s gondoldj is még rám, s olvasd Euripidesztől az Alkésztiszt, mert az is róluunk szól, csak más nevek alatt, ugye kódolni is kell az orfizmust, nem lehet mindent az olvasók elé hinteni, mint gyöngyöt a koldusoknak.

Aztán írhatok is még egy-két levelet neked, hogy árva fénybeni nappalaimat valahogy nélkülöd is elviselhessem. Itt minden rendben, egymás után emigrálnak Hozzátok az emberek, hol ez, hol az tűnik el emitt nyomtalan, amott, nálatok fel-feltűnve. Velük küldöm ezt a betű-pakkot is, hadd lakmározzál egy kicsit a hazai ízekből és szagokból.

Különben mikor Nálad jártam, hogy hátha visszahozhatlak, roppant megtetszett nekem az a Proserpina vagy hogy is hívják a Ti Királynőtöket? Persze-fő-né? Mommeg szívem neki, hogy le vagyok löve. Add át tiszteletemet és forró kézcsókjaimat, mostmá' uccse számít, s úgyis egymás között leszünk asztán forever.

A leggyorsabb viszontlátásunkkor
majd aztán a karjaimba zárlak,
Uszod

„Tiszta szívű, igaz ember volt”

Olosz Egon levele

Kedves Hevesi (Mónár) Jóska!

Igyekszem – noha késve is, hiszen 75 éves és beteg vagyok – válaszolni leveledre. Sokra értékelem Édesapám iránti érdeklődésedet.

Egy bonyolult mondattal kezdeném: Apám emberi kialakulásában egyforma nagy szerepet játszottak örökletes (genetikai) és szellemi, környezeti tényezők. Megemlékeznék néhány genetikáiról.

A család

Édesanyja, Podhorszki Gizella elmagyarosodott felvidéki, lengyel származású volt. Apja és anyja egyaránt Podhorszki (másod-unokatestvérek voltak). Egy unokatestvérük, Podhorszki Louis, kiemelkedően jó vívó és igen sok nyelvet (talán negyvenet) ismerő volt, akire Széchenyi István felfigyelt és aki – erre Magyarországon megjelent írásbeli bizonyíték is volt –, két fiúgyermekének szerződéses házitanítói állást ajánlott fel. Két év múlva a házitanító Karageorgevics szerb királynál

ugyancsak házitanítóként szegődött el. Onnan újabb két év múlva tovább ment Párizsba. Itt egyetemi tanár lett, ha jól tudom a Sorbonon. Feleségül vette egy görög születésű nagyon szép fiatal tanítványát, akiben – úgy látszik – csalódott, emiatt éhségstrájkba kezdett és meghalt. Temetésén egyedüli barátja, a francia író Mistral vett részt. Később az özvegy a svédországi francia nagykövet felesége lett, a nagykövetet Nybleusnak hívták, aki Nybleus Jean néven kutatni kezdte a tudós édesapjának családját. Először Budapesten találta meg Podhorszki Vilmost. Tőle tudta meg, hogy húga,

Podhorszki Gizella Édesapám anyja volt. Mikor megtudta, hogy a lengyel család elmagyarosodott, idős korában, kb. 60 évesen megtanult magyarul olyannyira, hogy Apámnak magyar nyelvű levelet is írt. Későbbi levelezésük német nyelven folyt. Minálunk, Kisjenőn két ízben is néhány hetet töltött. Édesapám versei közül kettőt svéd írókkal, illetve költőkkel fordíttatott le. Ezekkel az örökletes tényezőkkel talán túl sokat foglalkoztam, de a Podhorszki Gizella és Luis génjei bizonyonnyal meg voltak édesapámban.

A gének másik fele idősebb Olosz Lajostól származik. Az Arad megyei kisközség, Ágya református helység volt, ahol ő egy gyakorlati érzékű, igen aktív és hasznos jegyző volt. A család úgy tudja, hogy a Székelyföldre tartozó részekről kerültek szülei Kolozsvárra. Erre utal egyébként az is, hogy a családot nem Olasznak, hanem Olosznak hívják. Így pl.

Folytatás a XIV. oldalon

Fuisti...

Tegnap még
kedvesednek
fehér kebelére
nyugtattad
forró homlokodnak
lűktető erét,
holnap már
kihűlt tetemedre
szegeztek reá
fenyőfa koporsód
gyantaillatú
fedelét.

Köröskisjenő 1971. november 17.

Meztelen remény

Watts képéhez

A sarki tél fedte, ködös mezején
Te virrasztasz vakon, egyedül,
meztelen remény.
Egyetlen húr feszül törött kobzodon.
Az éj sötétje siket és monoton.
Végső erőddel csiholsz
az egyetlen húrból
győztes melódiát,
ami hirdesse
a halhatatlan lélek
diadalát.

Köröskisjenő, 1969. szeptember 5.

Lélekforradás

Lázadó lehetett Raguzából,
ki menekült a hazájából,
habok hátán, vaksötétben,
kőd takarta sziklaélen.
Csak északra, csak keletre.
Szél sodorta, hó tetemte.
Így jutott el messze-messze,
hunok közé, napkeletre
Távoli mag friss ugarba,
akarva vagy nem akarva
ágot hajtott, lombja bomlott,
megállta az új porondot.
Damaszk penge vasmarokban
rendet vágott a sorokban,
ragadozó farkasokban.
Így szerzett itt emberséget,
hun-hajadon feleséget,
Háromszék- vagy Udvarszékben,
farkasprémes kék zekében.
Erdély bölcs-nagy fejedelme
A hajtott főt felemelte.
Beolvadt a székely vérbe
immár negyedfélszáz éve.
Gyökeréről késő hajtás
Sorsotokban édes pajtás.
Akármilyen vihar támad,
Keresse itt a fejfátat.

Köröskisjenő,
1971. augusztus 31.

A saskeselyűk pusztái felé

Ha csak annyi az életünk,
hogy tarack módjára élünk,
makacs gyökérrel megkapaszkodunk,
foggal-körömmel garázdálkodunk,
ha nem lehetünk büszkék az erényeinkre,
nem oltunk nemes fajt a venyigéinkre,
nem súroljunk tisztábbra önmagunk,
nem döbbenünk rá,
hogy a világ sora tovább így nem mehet,
hogy még a virágos réten is métely a lehelet,
ha lelkeinkre kúszik az éjféli ború,
ha a láthatáron óriás medveként
tápászkodik két lábra az atomháború,
ha nem lesz győzedelmes
a tündöklő eszme,
a tiszta érzelm
és ragyogó ideál,
ha az emberiség
önnön emberségére
reá nem talál,
akkor mind gyárthatjuk
a legkáprázatosabb gépeket,
földünk országútja
a saskeselyűk pusztáiba vezet.

Köröskisjenő, 1970. február 20.

Kovács Géza

Figura tanár úr két idődimenzióban

(részletek)

Szegény Ronda tanár úr! Az eltorzult lelkületű vidéki Ronda, a figura tanár, kit eltaposott a kishitűség, a közöny, a beidegzett kispolgári kajánság. Persze, az antihőst eltorzítja az írói fantázia, s ezért nem hibáztatható Heinrich Mann, de még kevésbé az undok Unrath professzor. Nekem rokonszenves is szegény. Rokonszenves, mert akarva, nem akarva párhuzamokat lelek, mint volt diák, közte és egykori tanárain között.

Egy régi búcsúelőadás

Egykori tanárain az unalmas kisváros fojtó légkörében... Mennyi szeretet, megértés, ifjúságot féltő szigor húzódtott meg a beidegződött, ismétlődő korholó szavaitok, a diákröhejt kiváltó mondásaitok mögött! Mit tudtuk mi akkor, mennyi álom, mennyi alkotásvágy foszlott semmivé az értetlenséggel küszködő, rangkóróságban szenvedő kicsi világ útvesztőjében. Mit tudtuk mi akkor, hogyan fojtja meg a tudományos ambíciót az irigység, hogyan alakítja ki az Unrath-szellemet a négy polgáris, mindenkitől ajánlott, jó családból származó menyasszony, a később konyhai falvédőket kézimunkázó, pletykákat hordozó, piaci kofákkal alkudozó, de értelmiséginek számító feleség, ki a cselédet azért tartja, mert ez így dukál, lányát zongoraórára járattja, hogy a zsúron elklimpírozza a „Für Elisé”-t. S titokban elköttyavetyéli férje szakkönyveit, hogy kifizethesse a fű-

szereket. Szidja urát, mert élehetetlen, s büszke a kispincés szőlőre, jóllehet alig terem s az is nova.

De lám, ilyen körülmények között is megmarad az ifjúságot féltő szeretet, miközben mi, diákok, fura történeteket mesélgettünk, ostoba diáktrefákat eszeltünk ki, melyeken már nevetni sem tudtunk. Vekkerórát vittünk az órára s fűzfaversikét fabrikáltunk, mert ez is hozzátartozott

a diákszokáshoz, mint a tanári gúnynev. Mindig elegáns történelemtanárunkat Princnek, magas és vékony osztályfőnökünket Szivarnak, természetrajztanárunkat pedig csak Vín Kakadunak tituláltuk. Ma már tudom, ez is a diákszeretnek a jele volt, a pedagógusnak kijáró kamaszkori figyelem módja.

De ha már Figura tanár úrnál tartunk, szólnom kell diákkorom legtöbbet kommandált tanárjáról, nagytiszteletű Kerekes Andrásról is. Ma is előttem fehérbajszú, pirosposzsgás kerek arca, amint áhítattal énekl a presbiteri padosorban a zsolnárt. Hüpcézárnak gúnyolták, mert mindig hümmögött. Mi, kis fikák, kíváncsi szemekkel tapadtunk a nagyobb diákokra, mikor a tornaterem hátnál, tiltott szivarkák mellett elmondták, hogyan dobták a patakba András bácsi kapuját, mikor a Szekér-féle kuglizóból visszaszöktek az intribe. A legszemtelenebb diáktrefa azonban egy vándor színtársulat játéka-hoz kapcsolódik, mely történetesen egybeesett az öreg úr nyugdíjaztatásával.

Csodálatosan szép szeptemberi napok voltak. A gyümölcsfák roskadoztak a terméstől, a szőlő jó bort ígért mindenütt mosták már a hordókat, amikor hat hét vendéjáték utánm közkívánatra, Thalia papjai meghirdették az Iglói diákokat. Telt házra számítottak, ahol a város krémje mellett ott tolong a diákság. Három nappal korábban, az évnytön, a nyugalomba vonuló öreg vallásánárt búcsúztatták. A praecest egy nyolcadikos celebrálta, az igazgató hosszú

a kilencvenes években *

jár persze az az irodalmi tét, ami ezeknek a máshonnan nem importálható látásmódoknak a nyelvi megformálásából fakad. Az iott a fontos tehát, hogy mindannyian tudni akarják, kíváncsiak arra, hogy milyen „talajon”, milyen hagyományban, milyen szellemi közegben állnak.

Az *Előretolt helyőrség* szerkesztői-szerzői (Orbán Dénes, Sántha Attila, s a háttérben Fekete Vince) 1993-ban, a *Borz*-tagokhoz hasonlóan nem egyszerűen „közölni kezdenek”, hogy majd előbb-utóbb kötetben is megjelenhessenek, hanem kitalálják, megtervezik színrelépüket. Ugyanúgy felméri a terepet, a nyilvánosság közegét, mint korábban az *Éneklő Borz*, csak ők más stratégiát választanak, hiszen másképpen gondolkodnak. Rendkívül önreflexív módon eljátszanak egy avantgárd kiáltványosdiból, profi reklámkampányból és egy hellyel-közzel teoretikus önkanonizációs játékból álló sorozatot, intézményeket harcolnak ki maguknak, amelyek a továbbiakban már kanoniként funkcionálnak. Bedobnak a köztudatba egy fogalmat – a „transzközép”-et – amiről vitázni lehet, s a amelyről „kikéri” a szakma véleményét. A „szakma” (többek között Cs. Gyimesi Éva és Berszán István) közli, hogy a *transzközép* jelentés nélküli szó, amely azonban a róla szóló beszédben jelenvalóként szimulálódik. Ezt a csoportot azzal a logikával fordítja a szó javára, hogy „ha atranszközép olyasvalami, hogy a szakma foglalkozik vele, akkor bizonyosan nagyon fontos dolog.” Mire a játszmának ez az oldala nyilvánvalóvá válna, már van, amiről beszélni: megjelennek az első *Helyőrség*-könyvek.

Igazából a posztmodern világ első komplex feltűnése ez a magyar irodalomban és körülötte – és itt fontos hangsúlyozni az írók kontextusát, keretét. A posztmodern mentalitásnak, írásmódnak ugyanis (amely nyilván többes számban, írásmódok-nak értendő) voltak már fontos megnyilvánulásai a magyar nyelvterületen, a posztmodern marketingtechnológiáknak és az explicit fogyasztói-szolgáltatói ideológiának viszont nem. Szögezzük le gyorsan: arról

a posztmodernről beszélnek, amelyben az „arisztokratikus” és a „populáris” szférák közelednek egymáshoz, mint Doctorow, Umberto Eco vagy John Fowles regényeiben. Sántha Attila legelső kiáltványa például egyenesen

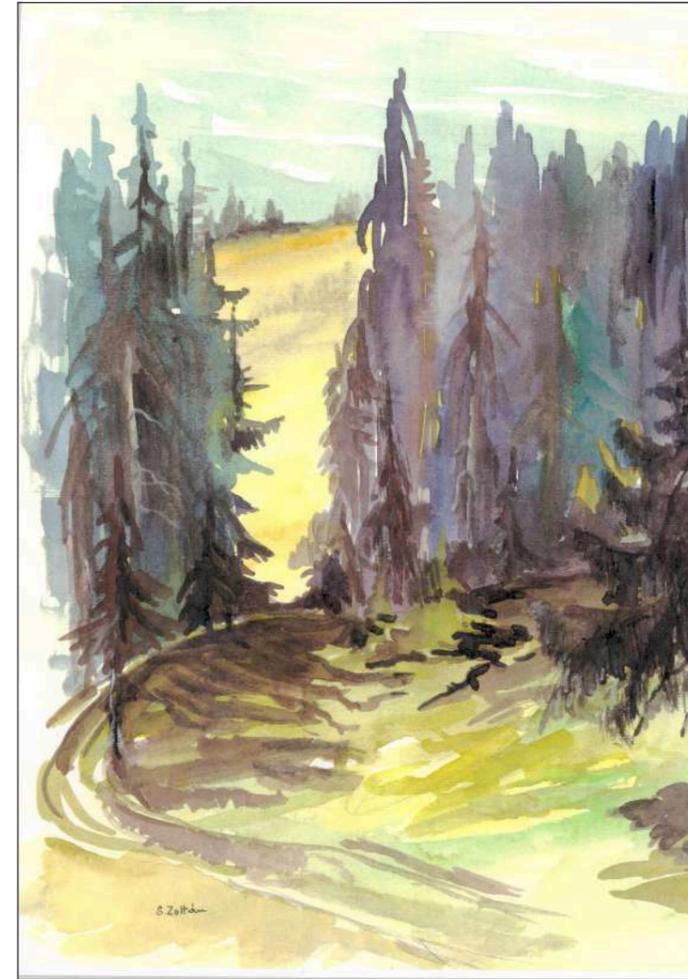
a posztmodernre való nemet mondás gesztusából eredezteti a transzközépet: „Az antiposztmodern egyaránt modern- és posztmodern-ellenes, a posztmodernséget a modernitás záróakkordjaként értelmezi. A NEM szaltószabadságot nyújtó lázadása jelen esetben egyaránt irányul a modernitásnak az egymásba játszó mindkét véglete, a modern és a posztmodern ellen.

Mindezek ellenére a *Helyőrség* valóban újdonságot jelent az irodalmi életben. Mindenekelőtt az írói/költői szerep értelmeződik újra ezekben a lapszámokban és könyvekben. A populáris szféra szerzői attitűdjének tudatos vállalásáról van szó – arról, hogy az íródjék, amire „zembernek” (Sántha Attila szóhasználata) igénye van. Ez a törekvés távolról hasonlóságot mutat azzal, ami visszatérő igény volt korábban az irodalommal szemben: hogy a valami módon megnevezett kollektivitáshoz – néphez, közösséghez, magyarsághoz stb. – szóljon. Abban más ezúttal, hogy a közönség itt az egyéni létében, vágyaiban szólítódik meg, egy életérzést, egy nonkonformista, felszabadult attitűdöt adnak el neki, akárcsak a popzenében vagy a populáris irodalom egyes alkotásaiban. Annyiban, persze uniformizál is ugyanakkor,

amennyiben az egyéni nonkonformizmusok gyűjtőterepe, a popzenarajongók tábora is uniformizáltaknak tekinthető.

Ez az attitűd és szóképlet a *Helyőrség*-jelenségnek az a része, amely leginkább jellegzetes, és ugyanakkor leginkább utánozható. A *Helyőrség* „teoretikusai”, Sántha Attila és Orbán János Dénes korán beépítették a körbe azokat a prózáírókat is, akik valami hozzájuk hasonlót műveltek: elsősorban Molnár Vilmosról és György Attiláról van szó. Így lehetővé vált, hogy valóban jó prózákkal is „megtámogassák” az irodalmi köztudatba bedobott koncepciót. Orbán versei és prózája ugyanakkor – mint ahogy Molnár prózája is – valamelyest másról és másként is szól, mint az említett életérzésről és „tematikáról”, nem véletlen ezúttal sem, hogy a magyarországi kritika, amelyik kevésbé érzékeltette „újdonságként” a *Helyőrség*-jelenséget, mint az erdélyi, éppen Orbán verseit kezelte kitüntetett figyelemmel. A *Helyőrség*-ből ugyanakkor mintha hiányozna a kíváncsiság, amellyel az *Éneklő Borz* szerzői „a hagyomány pontos felkutatását”-t végezték és végzik. Annak a hagyománynak, amelyhez a *Helyőrség* az önlegitimáció érdekében viszonyítja magát – Villon, Rabelais, Dickens, Rejtő, Nyíró, Gárdonyi, Leacock stb. – nincsen szerkezete:

az a lényeges, hogy olvasott szerzőkről van szó, ugyanakkor nem minden populáris szerzőt tekintenek a „magukénak” és nem keresnek magyarázatot arra sem, hogy egyik szerző miért vált olvasottá, valamelyik másik pedig miért nem.

*Elhangzott a Mikes Kelemen Kör 2001. évi, 42. Tanulmányi Napok konferenciáján a hollandiai Elspeetben.

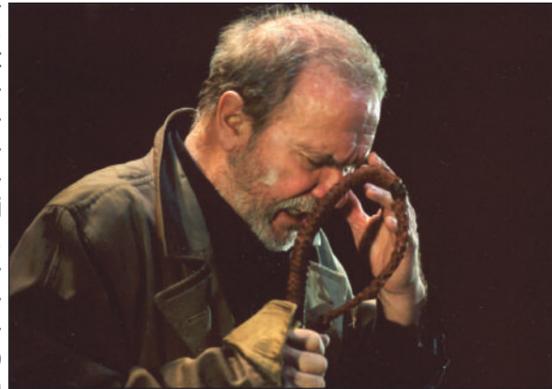
Az apokalipszis képei

Tompa Gábor színházában a forma: esély a megszólalásra. A forma, nyilván tudjuk, nem eleve adott gondos és főként pontos munkát jelent, ami az elhangzó szövegre, a dramaturgiai munkára és a színpadi látványra egyaránt vonatkozik. A megszólalás kudarcra amint ez Tompa Gábor Vígszínházbeli rendezésének esetében történt azonban nem egyértelműen csak színészi kudarc (illetőleg két különböző színházi nyelv, felfogás nem-találkozása), hiszen ez egyszerre kérdez rá úgy a formának mint magának a színészi játéknak a problémáira. Olyan előadást látunk, amely nagy képekben fogalmaz ez nem áll távol a rendezőtől. A színpadon kialakított tér és a színészek gesztus- és mozgásvilága azonban

idegenül viselkednek, a tragikumot ellehetetlenítve, olyannyira, hogy egyes jelenetek (így Edgar kutyákkal való üldözésének jelenete is) önmaguk paródiáivá fordulnak át. Vagy megmaradnak távoli, „megrendezett” képeknek, amelyekről érezzük: tragikusnak kellene lenniük, de steril távolságukkal nem érintenek meg, nem jönnek közel és akkor a technikai megoldások tényleg csak effektusok maradnak, a díszlet dekoráció és erőszakolt szimbolika. Lehetséges, hogy a nagyon jól definiált színházi tér is közrejátszott ebben.

Más Shakespeare tragédiákhoz hasonlóan a *Lear király* is egy szakrális rend megbomlásával veszi kezdetét: egy olyan államrend felszámolásával, „amely a „felkent” király uralmán és a birodalom egységén nyugszik.” (E. Fischer Lichte) – a *Hamlet*-ből ismert szimbólumokkal szólva. Olyan egység ez, amelyben a király és a birodalom teste egyként működik. A többi tragédiától eltérően itt Lear maga bontja meg ezt a rendet: hirtelen elhatározással korára hivatkozva, valamint az eljövendő, lehetséges hatalmi viszályokat megakadályozni kívánva szétosztani készül birodalmát. Retorikai versenyt propagál, amelyet nem csupán Cordelia, de Kent is visszautasít. Ellenkezésük ára: kitagadás és száműzetés. A valódi hatalomról lemondó de a királyi címet, amelyhez egy 100 fegyverből álló csoport társul, önmagának megtartó Lear csakhamar terhessé válik Goneril és Regan

számára. Királyi címéről, az azt megkövetelő tiszteletéről és a feltételezett gyermeki szeretetről kiderül: illúziók csupán. Lovas kíséretét lányai egy kegyetlen matematikáról szóló vitában megvonják tőle és innen már csak egy lépés a pusztaság, majd a vihar. A háttérben pedig folynak a hatalmi harcok a vetélytársakká lett nővérek között. A politikai káosz teljes, ebbe lép be Edmund, a fattyú, aki nem csak megkérdőjelezi a szakrális rendet, de meg is kívánja bosszuszulni az ebből való kirekesztettségét. Edgar befeketéssel kezd el hatalomszerző játékát, amelyben kézenfekvő eszköznek látszik a nővérek elcsábítása.

Az előadás kezdeti képeiben mindhárom lány ruhája fehéres kender-szövet-szerű anyagra emlékeztet. A birtokfosztás erőteljesen ironikus jelenetében, akár egy játékban, Lear (Tordy Géza) egy lepedőtérképen jelöli ki a két részt; ezeket Goneril (Börcsök Enikő) és Regan (Igó Éva) pontos mozdulatokkal fogják össze mialatt következő lépéseiket fontolgatják, majd „hozományukat” hönök alá csapva távoznak. Tánclépések szigorú szabályosságával, kettejük jellemének megfelelő koreográfiával zajlik le az összefogás jelenete: kiszámított, hűvös és józan lépésekkel. A hatalomváltást átöltözés követi: a bőrből készült vörös és fekete ruhák rafináltan jelzik viselőik nem éppen szelíd mivoltát és ennek megfelelő erotikáját. Bár öltözetük egyforma és karrierjük indításában sem különböznek, a két nővér jellege mégis eltér egymástól míg Regan elvesztődik a történetben a sok cselszövés közepette, addig Goneril keménysége, határozottsága fokozott harciassággal párosul. A fekete bőroltózatban megjelenő Edmundot (Kamarás Iván) is hasonló anyagból formálták. Kár, hogy Kamarás Iván feltűnően rossz játéka (a mindenkor cselszövők árnyékos arckifejezéseit, fenyegető szemöldökhúzásokat és nevetések parodisztikusan ható kelléktárát használva) Edmund figuráját, aki gazficokként is erős egyéniség, szinte meg is szünteti az előadás számára. Amit felnagyítva megtalálunk Kamarás Iván játékában, arra az előadás sok színésze hajlamos: retorikus, eltúlzott gesztusokra, a szöveg szavazására, pózolásokra. Ez alól kivétel Eszenyi Enikő és Hegedűs D. Géza játéka. Hogy Cordéliát és a Bolondot ugyanaz a színész, Eszenyi Enikő játssza, olyan rendezői döntés, amely a Lear figurája köré csoportosuló szereplők kivettségét és ebben is a király iránti ragaszkodásukat emeli ki. Tordy Géza Lear figurájának alakításában nem egyszerűsíti le azt, világosan látatja, hogy a király nem könnyű természetű: konok, akaratos és egocentrikus. Problémásabb jeleneteket inkább az okoz, hogy Lear változását nem tudja megragadni, azt, hogy a mindenképp a semmi közepébe kerülő öregember „föl nem szerelt”, meztelen és védtelen emberré válik. Hűségese kísérete, meglehetősen keserű Bolondja a viharjelenetben válik meg tőle: lélekvezető szerepét idáig játszotta. Eszenyi Cordéliaként tér vissza pár jelenet múlva: ő az, aki rátalál, most már végérvényesen, Learre.

Lehet, hogy nem pontos a terminus (nem is hinném, hogy analitikus módon ezt föl lehetne táni) de a színészek többnyire nem „belülről” játszanak, hanem elsősorban kívülről próbálnak építkezni. Ennek a következményei a sokszor sztereotip gesztusok, annak a mozgásnyelvnek a hiánya, amely beszédre bírja a teret és nem fokozná le a díszletet a dekoráció szintjére. (Hiszen a dekoráció, ha nem föl vállaltan használják, a színházi térben nem csak szellemi, de fizikai akadály is.) Mert hiába vannak jó jelenetei és szép képei az előadásnak, hiába olvasható le ha egyáltalán leolvasható a rendezői elképzelés, annak irányultsága; a színészi játék ritmuszavarai kikezdi az előadás szerkezetét, ami színházi szempontból követhetlenné, érthetlenné válik és így unalmasa is.

A munkát, azt, hogy jól kidolgozott elképzelés, biztos eszmei háttér áll e sikertelen találkozás mögött, a szövegen és a díszleten is érezni lehet. Both András díszlete egyszerű és elegáns. A színpad közepén látható hatalmas, fekete oszlopok (melyeken lángnyelvű vörös foltok vannak) görgőkön mozdíthatók, így jelenetként eltérően tagolják a teret: hol átlósan, hol csak félig osztják meg a színpadot, Lear elűzésének jelenetében pedig mintegy kiszorítják őt a játéktérről, a nézőtér irányába. Ilyen elvek alapján működik a két áttetsző, függőyszerű műanyagfólia is. A padlót fekete műanyagszőnyeg borítja, amely visszatükrözi és megmélyíti a látványt, ugyanakkor a képileg vertikálisan folytatódó tér álomszerűséget kölcsönöz annak. A színpadot hátulról határoló operafólia előtt játszanak a maszkos zenészek, az előadásba szervesen illeszkedve.

A játék az előadás végére egyre fokozottabb ritmust vesz föl. Glostert megvakítják, Cornwall elesik a csatában, Edgar halálos sebet ejt Edmundon, Goneril megmérgezi Regant majd öngyilkos lesz, Cordéliát felakasztják, Lear meghal.

Az előadás utolsó jelenetében a tetemetek egy támla nélküli székkelapra helyezik, amelyet a túlélők húznak ki a színpadról. Lassan tűnnek el a háttér sötétjébe olvadva: akik túléltek és akik belehaltak. Alban

utolsó szavai egy változás nélküli jövő képét idézik Alban nem Fortinbras, aki a hullák lesöprésével mintegy új alapot teremt eljövendő uralmának. Utánuk egy reménytelenül üres világ marad, amelynek egét, ha lakják is az általuk sokszor megidézett istenek némák. A színpad nézőtéri felének szélén, átszűrve a nézői tekintetet egy beckett-i „hálón”, szétszórta, padlóra ragasztott cipők hevernek. Az előadás szellemi perspektívája ez: a folyamatos, véget nem érő apokalipszis.

„Bármit mondjak is, ne kijelentésként, hanem kérdésként értelmezzék.” - Niels Bohr.

Fentebb idézett mondat egy, a Lear előadásról szóló kritika elolvasás után jutott eszembe. Olyan kritika volt ez, amely tartalmazta mindazon mondatok prototípusait, melyek oly ellenszenvenessé teszik a kritikust (mint olyant), de legalábbis távolságtartó magatartásra készítik az egyszerű olvasót. A kritikáiról már az első mondatokban a színházra mintegy fentről tekintve a hozzáértők bizalmas cinkosságával és a kárörvendés leplezetlen gyorsaságával jegyzi meg: Tompa Gábornak bizony beletört a bicskája a Learbe. („Pedig a színészek jók voltak.”)

Az a probléma, hogy a rendezés egy nyelvkeresés folyamatával egyenlő és az ebben részt vevő alkotó emberek színházi tudását meglehetősen törekeny munka összehangolni, de főként, hogy a bukás (ha beszélhetünk egyáltalán ilyesmiről egy műalkotás esetében) is fölvehetően nagyon izgalmas szakmai kérdéseket, fel sem tevődik. Elbukott, leírjuk.

Tudni véljük: a dolog állása nem ilyen egyszerű. De nem mentegetni jöttem Cézárt. Csúpan annyit próbálnék befejezőképpen megemlíteni, hogy ha elvárjuk egy előadástól, hogy a színházra vonatkozó kérdéseket föltegye és önmaga által mintegy meg is válaszolja azokat, akkor nézőként mi sem kerülhetjük meg azt, hogy magunkra vonatkoztatva ne tegyük fel ezeket a kérdéseket.

Vígszínház, Budapest – W. Shakespeare: Lear király (Forgách András fordításának Visky András által átdolgozott változata). Rendező: Tompa Gábor, díszlettervező: Both András, jelmezt tervező: Dobre-Kóthay Judit, dramaturg: Visky András. Szereplők: Tordy Géza, Kaszás Gergő, Oberfrank Pál, Borbiczi Ferenc, Seress Zoltán, Hegedűs D. Géza, Lukács Sándor, Szarvas József, Kamarás Iván, űintus Konrad, Méhes László, Kenderesi Tibor, Kómiás Sándor, Eszenyi Enikő, Rajhona Ádám, Igó Éva, Börcsök Enikő.

KARÁCSONYI ZSOLT

Balázs Imre József

A fiatal magyar irodalom sikertörténete

Amikor az irodalmi siker természetéről esik szó, mindenekelőtt a mérhető sikert érdemes számításba venni: az eladott példányszámot, ami *közönség-sikerré* tehet egy könyvet, másrészt az illető kötetéről írott kritikák, recenziók számát és súlyát, ami jelezheti a kötet „*szakmai sikerét*”. A kilencvenes években jónéhány kortárs irodalmi mű ért meg több kiadást (például Esterházy Péter, Garaczi László, Parti Nagy Lajos, Závada Pál, Hazai Attila vagy Varró Dániel kötetei). Závada vagy Esterházy kötetei a szó szoros értelmében vett közönségsikernek is tekinthetők több tízezres példányszámmal, de a tény, hogy néhány könyvet egyáltalán érdemes volt újranyomni szintén a kötetek („műfajon belüli”) sikeréről tanúskodik. At első egy-két kötetüknél tartó szerzők ugyanakkor jelentős kritikai visszhangot kaptak, a kilencvenes években induló Térey János, Peer Krisztián, Orbán János Dénes, Varró Dániel vagy Karafiáth Orsolya például szinte azonnal a kritika figyelmének középpontjába kerültek. Több írás jelent meg róluk a legjelentősebb irodalmi folyóiratokban, gyakran a legismertebb kritikások tollából.

Talán beszélhetnénk ugyanakkor a sikernek egy kevésbé mérhető jellemzőjéről is. Egyfajta rugalmasságra, alkalmazkodási képességre gondolok: arra, hogy a rendszerváltás környékén megváltozott irodalommal szembeni elvárások alighanem másfajta irodalomkonceptiót, másfajta nyelvi regisztereket erősítenek meg, mint a korábbiak. Az irodalomnak azokat a politikai-rendszertudományi funkcióit, amelyek korábban sikerre vittek egy-egy könyvet, a rendszerváltás után a média más szférái hatékonyabban gyakorolhatták, ezzel összefüggésben magának az irodalomnak az olvasottsága is csökkent. A pályakezdő írók által írott irodalom ráérzett erre a megváltozott helyzetre, és tudatosan vagy kevésbé tudatosan már ebben a kontextusban keresett helyet a maga számára, gyakran sikerrel.

Ahhoz, hogy minél kevésbé önkényesen vonjam meg a vizsgált irodalmi szövegkorpusz határait, igyekszem minél konkrétabb fogódzókat, például intézményi/nemzedéki jellegű megnyilvánulásokat felmutatni a kilencvenes évekből. Ily módon elsősorban az olyan típusú csoportosulások/intézmények/folyóiratok irodalomkonceptiója szolgálhat kiindulópontul, mint a József Attila Kör könyvsorozata, az erdélyi Éneklő Borz hangos folyóirat és az Előretolt Helyőrség csoportja vagy a felvidéki Szörös Kó című folyóirat, amelyek többnyire a kilencvenes években induló vagy akkor meghatározóvá váló szerzőket gyűjtötték maguk köré.

A budapesti Nappali ház kiadásában 1994-ben megjelent egy tanulmánykötet *Csipesszel a lángot* címmel. Ebben az akkori fiatal kritikusnemzedék írt a kb. 1956 és 1970 között született szerzők – köztük Borbély Szilárd, Háy János, Hazai Attila, Kemény István, Kovács András Ferenc, Láng Zsolt, Márton László, Németh Gábor, Visky András, Vörös István, „tiszteletbeli fiatalokként” pedig Kukorelly Endre és Pszti Nagy Lajos – műveiről.

Egy kísérlet erejéig mindenképpen indokolt lenne leszűkíteni a „fiatal irodalom” vonatkozási körét mondjuk az 1970 és 1977 között születettekre (vagyis nagy vonalakban azokra, akik még nem szerepeltek a *Csipesz*-ben, viszont 2001-ig már kiadtak néhány kötetet), és ezeknek a szerzőknek az értékcópióiból visszakövetkeztetni arra, hogy milyen az íródó/írható „fiatal irodalom” az ezredfordulón. Túlságosan kiforratlan következtetéseket lehetne ebből a kísérletből levonni arra nézve, hogy milyen lesz az elkövetkező tíz év magyar irodalma. Az viszont talán láthatóvá válna, hogy milyen *nem* lesz. Magyarán: a legfiatalabb szerzők megerősítenek bizonyos irodalmi vonulatokat, illetve implicite „írhatatlannak” minősítenek másokat. Ez az egyik kiindulópontja a már említett fordulat mellett éveknak. A 70-es években született szerzők (köztük Térey János, Orbán János Dénes, Lövetei Lázár László, Peer Krisztián, Csehy Zoltán, Németh Zol-

tán, Grecsó Krisztián, Cserna-Szabó András, Király Levente, Karafiáth Orsolya, Varró Dániel, Szálinger Balázs és mások), számomra úgy tűnik, más gesztusokkal és némileg más irodalomkonceptióval kezdik pályájukat, mint azok, akik a nyolcvanas években indultak.

A kilencvenes évek végéhez közeledve egyre gyakoribb, hogy összegző tanulmányok és összeállítások jelennek meg a magyar irodalomnak erről a szeletéről. Itt elsősorban az Alföld 2000/12-es, illetve 2001/2-es számait, a Jelenkor 2001/2-es számát illetve a Bárka 2001/3-as számát említeném.

Két esettanulmány a kilencvenes évek új irodalmi intézményeiről

Két erdélyi irodalmi csoport, az *Éneklő Borz*, illetve az *Előretolt Helyőrség* irodalomkonceptiójának felvázolásával szeretném érzékeltetni, hogy milyen problémákkal szembesültek az ekkor induló irodalmárok és hogy milyen megoldásokat kerestek a megszólalás kilencvenes évekbeli kihívásaira.

Az *Éneklő Borz* nevű „hangosfolyóiratot” (a név Akutagawa Rijúnosuke egyik novellájának címéből származik, a „hangosfolyóirat” pedig rendszeres, előre „megszerkesztett” közös felolvasásokat takar) 1992-ben alapították Kovács András Ferenc, Láng Zsolt, Salat Levente, Visky András, Jakabffy Tamás, akikhez a második felolvasástól Kisgyörgy Réka is csatlakozott. Az ötlet jelzi az alapítók szándékát, hogy újfajta közeget, fórumot teremtsenek, amelyben otthon van az általuk művelt próza, dráma, vers, esszé. A *Borz* 1997-es megszűnte után Láng Zsolt egy újabb lap tervéről beszél, s amit az elképzelt lapról mond ebben az interjúban, az magára a *Borzra* is visszavonatható: „számomra nyilván érdekesebb volna, hogy valamit pluszban tegyek hozzá az erdélyi irodalomhoz, valamit fölmutasson. Egyfajta szertartás lenne ez, úgy ahogy a templomban fölmutatják az áldozatot. Ugyanígy ez a lap a maga gesztusával felmutatná, amit közöl, s ezáltal az, amit közöl, egészen más aurában, fényben jelenne meg.” A kísérlet mögött leginkább talán az a másfajta médium iránti bizalom áll, amelyben lemérhető a közönség reakciói, s amelyben a felolvasott szöveg rituális funkciót kap. Ez a rítus nem célirányos, hanem önmagára utaló, s a közösség, amelyet a játszma résztvevőivel teremt, spontán és egyszeri.

Az *Éneklő Borz* 1997-ben megszűnik, „lapszámaik” anyagának javarésze összegyűjtve a Kalligram 1996/4-es számában olvasható. A tagok persze egyenként is – már a *Borz*-projekt idején – tovább tevékenykednek: Jakabffy Tamás egy katolikus értelmiségi lap felelős szerkesztője lett, Kovács András Ferenc írt, könyveket szerkesztett, kezdett színházban gondolkodni, Salat Levente bedolgozta magát a civil szférába, Láng Zsolt kritikarovatot szervezett, regényt írt, Visky a színházi munka mellett kiadót és szellemi műhelyt alapított. Látszólag teljesen eltérő világok, legfeljebb egy-kettő találkozik valamiben egymással. És mégis közülük van egymáshoz. Abban az igencsak negatív kritikában, amely a *Kalligram Éneklő Borz*-összeállításáról szól, és jellemző módon a Látóban jelent meg (ott, ahol két *Borz*-alapító is dolgozik), Tarnói Beáta így definiálja a *Borz*-attitűdöt: „a hagyomány pontos felkutatása, és a hagyomány akkurátus kicsinálása”. A jellemzés első része stimmel, a második nem feltétlenül. Láng Zsolt regénye, a *Bestiárium Transylvaniae. Az ég madarai* és Kovács András Ferenc költészete bizonyos értelemben valóban nevezhető „a hagyomány pontos felkutatásá”-nak, a hagyomány radikális olvasatának. Ezeknek a szövegeknek, a *Bestiáriumnak* és (mondjuk) a *Kompletóriumnak* a téje viszont éppen az, hogy átemeljenek valamit ebből a hagyományból – egy látásmódot vagy nyelvi érzékenységet – egy más időbeli és tapasztalati kontextusba. Ezzel együtt

beszédben méltatta a példás erkölcsű, nagy tudású nagytisztetelű úr érdemeit. Több verset is szavaltak, többek között Adytól A vén diák üdvözlését.

Már az ünnepély alatt járta a hír: lesz még egy búcsúztató, majd szombat este. Egy nagydiák végigjárta az osztályokat s meghagyta minden fikanak, el ne maradjon a heccről. Kinek nincs réz ötlejese, kunyerálja össze vagy lógjon be. Minden jegy elkelt. Rogyásig telt a vendéglő feletti terem. Elöl a város intelligenciája, asszonyok a legdivatosabb kalapokban, hátul a diákság feszengett. Mi, fikák, már csak úgy egymás hegyén-hátán a fal melletti létrákon csüngve, agyonizzadva vártuk az attrakciót.

Az estély nagyon szép volt és szervezett. A társulat igazgatója megköszönte a kulturált és műértő közönség figyelmét és anyagi támogatását, a helyi hetilap szerkesztője tudományosan kiértékelte az előadások irodalmi és művészi értékét, egy nyolcadikos pedig malomkerék nagyságú csokrot adott át a primadonnának, az esti előadás egyetlen női szereplőjének. A kipozmádézott hölgy cuppanos csókkal jutalmazta fiatal hódolóját, amire dübörgő diáktaps volt a válasza.

Azután felhúzták a függönyt és megkezdődött az előadás. A diákság szüntelen vastappsal jutalmazott minden mozzanatot. Végre sor került a színdarab izgalommal várt jelenetére, a tanári konferenciára. A diákok kioktatták a színészeket: oly módon játsszanak, hogy mindenki ráismerhessen a helybeli tanárok mozdulataira, közismert mondásaira, beidegződött szokásaira. A közönség vette a lapot. A vidámság akkor hágott a legamgasabbra, amikor a késéseiről közismert Kerekes András kiválóan maszkírozott alakja egyik színész megjelenítésében a színpadra lépett az öregúr szokásos hümmögését utánozva. S a kirobbanó diákröhej közepette a sötét nézőtér előterében felemelkedett egy hajlotthátú öregúr s kajla botjával megfenyegette a hátul tomboló diákságot.

A harsogó hangulat percekre megszakította az előadást. Nagytisztetelű Kerekes András nagyon megharagudott s feleségestül kivonult az előadásról. Nem tudta megérteni népszerűségének ezt a szilaj, komisz tüntetését. Az előadás besavanyodott. Hiábavalónak bizonyult minden színészi trükk. A diákság elkomorodott. Mi, kis fikák, megszeppentünk, súlyos büntetéstől tartottunk, a nagyobbak magukba szálltak. Megértették, túllóttek a célon, önérzetében sértették meg az életpályáját befejező öreg pedagógust, kinek kezei alatt olyan jeles egyéniségek tanultak erkölcsöt és magatartást, mint Ady Endre, Bölöni György és még sokan mások.

Jánk Károly:

(A vers úgy él...)

*A vers úgy él,
de mintha kettévágnál egy almát,
el nem mondhatod,
úgyis kétszeres talány,
aknák felől az égre
felkiáltani merszet,
ahogy tömör örökkévalóságot
bontanak ki magukból a nők,
tömény öröklétbe mártott testük
mögött a törvény láthatatlanul,
amilyen meztelen a levágott karéj
kenyér, ürbe derülő halánték –*

*Feledést ígértem, jól mondd,
tudom.*

*A vers úgy él,
ahogyan vannak percek,
hogy semmiről nem tudunk,
ahogy elvesztegetett dolgaink
járnak vissza hozzánk,
váratlanul és elháríthatatlanul,
mint mulasztásaink zúrzavarában
kézfejünkön landoló
százipettyes bogár.*

Baricz Lajos

Lényeglátás

*Szív szemének szemüvege:
szeretet;
ezzel lehet látni
lényeket.*

*Mi a létben idegen és
rejtve van;
minden tárgy felismerése –
önmagam.*

*Engem kell, alakítson
a világ,
s általam ő alakuljon
egyre át.*

Dal

*Szomorúan járom utam
idelelni;
mert köröttem minden kihalt,
idegen,
nem csodálom, ha feszült az
idegem,
és szavam félreértik –
hidegen.*

*Bízom benne, jó lesz ismét
idelelni,
s nem leszek már e világban
idegen,
megnyugszik a megtépázott
idegem,
ha nézem e világot
hidegen.*

Olosz Lajos halálának 25. évfordulójára

Adalékok egy lehetséges életrajzhoz

Olosz Lajos, a szépség és humánus költője, az Arad megyei Ágyán született 1891. augusztus 23-án. A jegyzőlak udvarán – édesapja több mint harminc évig a falu jegyzője –, akkor már zöldelltek a fenyők.

Nagybátyja, Olosz István németboksáni házában korán szükség lett a gyermek Olosz Lajosra. Nagybátyja puritán életvitele, alapos műveltsége nagy befolyást gyakorolt a gyermek-ifjú jellemének és érzelmvilágának kialakulására. Gimnáziumi tanulmányait Nagykőrösön (Dr. Joó Imréknél lakott), illetve Szegeden végezte. Egyetemi tanévkezdése (1909) előtt, nagybátyja társaságában bejárta a felvidéket, ahol édesanyja született. Igloi referáda c. írása egyfajta összegzése addigi eszmerendszerének. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi karán Somló Bódog és Navratil Ákos tanítványa. Királygyűrés diplomáját a király embereként (homo regius) jelenlevő Dr. Apponyi Albert gróf vallás- és közoktatási minisztertől vette át 1917. október 2-án. Szülőfaluja képviselőjeként ott volt az Egyetem aulájában öreg barátja és vadásztársa, ágyai Szabó Julián fia, Kis P. Mihály, a falu bírójának (lásd O. L. 1971. XI. 1-én írt levelét). Kitűnő eredményei lehetővé tették, hogy németországi ösztöndíjjal jogbölcseletet tanuljon. Sorsa mégis másként alakult. A világháború zűrzavarában egész egyszerűen nem kapott német beutazási vízumot. Így 1917. november 4-én megnősült. Felesége, Zeller Ilona, egy gazdatiszt leánya.

Erdemei elismeréseként Arad megye tiszteletbeli szolgabírájává nevezik ki, a kisjenői járáshoz osztják be, Csukay főszolgabíró mellé. Mivel jól beszélt németül,

olaszul, románul, a nemzetiségi ügyek referense. Az ószirózsás forradalom (1918) idején a kisjenői direktórium tagja. Pacifista nézetei miatt élesen bírálják. Ennek ellenére több román nemzetiségű polgártársa kivégzését megakadályozza. Polgárörként 1919 tavaszán elkíséri Ágyára Gábor Andort, az oda kivezényelt különítmény politikai tisztjét. Édesapja halála után (1919) beiratkozott az aradi ügyvédi kamarába. Öt évi jelöltösködés után 1922-ben, Suci igazságügyi miniszter dicséretével, Kolozsváron tette le az ügyvédi vizsgát. Rövid ideig (1922. február-1922. október) Adrian Popescu Maros megyei prefektus ügyvédi irodáját vezeti. Akkor ismerkedett meg Dr. Petru Grozával.

Mivel a marosvásárhelyi lakásszerzés politikai okok miatt meghiúsult, 1922. XI. 10. és 1948. IV. 1. között Kisjenőn ügyvédeskedett. Az impériumváltozás után megbecsült kisebbségi politikus és egyházszervező. A Magyar Párt kisjenői tagozatának elnöke, s Arad megyei alelnöke, 1936-tól a nagyszalontai református egyházmegye megválasztott gondnoka.

Reményik Sándor unszolására két verskötetet jelentetett meg saját költségén, Kós

Kolozsvári jogszigorlók, oldalt jobbra álló alak Olosz Lajos

Egy dedikált Olosz-fotó

Károly illusztrációival, a Minerva kiadásában, Kolozsváron. Költészetének értékeit a legnagyobbak – Dzsida Jenő, Illyés Gyula, Szentimrei Jenő, Áprily Lajos, Molter Károly – méltatják. Az Erdélyi Helikon tagja (1926). A román írók meghívására fellép a bukaresti Helikon-esten (1928. 05. 12.), majd Budapesten is (1928. október 24.) a Zeneakadémián. Akkor, a Baross-kávéházban, Kuncz Aladár prózai műveik írására biztatja. Megválasztott tagja a Károlyi Gáspár, a Kemény Zsigmond, a Gyöngyösi István irodalmi egyesületnek és a Magyar Írók Egyesületének. Az aradi Kölcsey Egyesületnek alelnöke, társelnöke, elnöke volt. Szerkesztőbizottsági tagja az aradi Havi Szemlének (1943-1944). Vuketich Endre távozása (1942) utánú Kakassy Endre, Puhala Sándor, majd Olosz Lajos a temesvári Déli Hírlap főszerkesztője. A második világháború végén (1944. 08. 25.) a nagyhalmágyi gyűjtőtáborba hurcolták, ahonnan Dr. Petru Groza közbenjárására szabadult. 1967-től a Romániai Írók Egyesületének tagja. Kitüntették a Kulturális Érdemrend III. és I. fokozatával. Marosvásárhelyen halt meg 1977. április 26-án. Fegyelmezett költészete miniatűr remeklései (Dzsida) a modern formanyelvi törekvések fővonalához tartozik. Szerzőjük az egyetemes magyar avantgárd jelentős költője.

HEVESI JÓZSEF

Király Zoltán

Nem mindennapi történet

ez nem egy közönséges törpe oroslánharcsa. semmi esetre sem. ez egy boxoló törpe oroslánharcsa. üti veri ha nem anyja ha nem apja ez egy részeges törpe oroslánharcsa. mindig belerug a meccsek között. sötét alak ez a törpe oroslánharcsa. nők drogok fegyverek stb. buliállat ez a törpe oroslánharcsa. disco hip-hop gengszterek. olyan fazon ez a törpe oroslánharcsa, hogy azt elmondani nem is lehet.

2002. március 19.

Esti fohász a holdhoz

ó te Hold te ólomszínű sajt, ki folyton behelőpölsz sörömbe s ha megteltél nem hagysz aludni, egyezkedni kéne: nem csahollak többet elaluszlak ha tele is vagy reádomdok higanyszínt, ezüstöt, karé szalonnát, csak két csillag szememre álmat adj.

2002. március 19.

Ioan Es. Pop

pantelimon 113 bis

(pantelimon 113 bis) a buszok halottakkal tömve járnak. reggel, a blokk előtti megállóban, fáradt halottak várnak a 101-esre.

délután ötkor, ugyanazok a halottak jönnek a szolgálatból. a felvonóban kifűjják magukat, suhan mindenki a maga koporsójába, hol a nyáron igencsak meleg volt.

szerencsémre egy halottakkal teli blokkba kerültem. az én koporsóm az ötödiken van. később érkezem, mint a többiek. ez nem jelenti azt, hogy kevésbé vagyok halott. csak többet dolgozom. kint élőnek s elfoglaltnak mutatkozom. a különbség az, hogy sokat alszom, felületes vagyok, s olykor ellógok; sietve iszom, hallgatok. távozni szeretnék. sietek, hogy bár éjjel előtt hazaérjek, mikor a koporsók kihűlnek, a halál is csendes, és a földön semmi látnivaló nincs többé. ilyenkor imádkozom. minél többet, a rémület annál sűrűbb, s a gonosz pusztítóbb. de innen a pokolból, felhős éjszakákon is ragyogónak tetszik az égbolt.

üresség

(golul)

a család körében ül és először növi túl magát. rájössz, hogy beléd költözött: de már késő, mert felvette alakod. egy szeszüveget mindig fel lehet tölteni s egyébként, ami volt, az még majd. milyen kellemes most itt, hol senkiföld és est volt tegnapig.

Gáll Attila fordításai

Lapszámunk szerzői

Bréda Francois – 1956-ban született Déván, jelenleg egyetemi tanár Kolozsváron. Kötetei: A létezésről a lehetőségig (esszék, 1980), Tűzpróba (versek, 1983).

G. Pataky András – 1948-ban született Pécskán (Arad megye), költő és iparművészeti Kovács, Aradon él. **Hevesi József** – 1948-ban született Ágyán (Arad megye), költő, orvos Nagyzerinden. Kötete: Csoportkép (versek, 2001).

Jánk Károly – 1967-ben született Szatmárnémetiben, költő, jelenleg is ott él. Kötetei: Álom a nyomokban (versek, 1994), Másvilág (versek, 1997).

Karácsonyi Zsolt – 1977-ben született Aradon, költő, jelenleg Kolozsváron egyetemista. Kötete: Téli hadjárat (versek, 2001).

Kányádi Sándor – 1929-ben született Nagyalambfalván (Hargita megye), Kossuth-díjas költő, első kötete 1955-ben jelent meg. Új versei a mostani lapszámunkban bemutatott előtt utoljára 1989-ben láttak napvilágot Sörény és koponya címmel.

Pop S. Ioan – 1953-ban született, költő, újságíró, Bukarestben él, a Ziarul Financiar irodalmi mellékletének szerkesztője.

Réthy Emese – 1958-ban született Etéden (Hargita megye), jelenleg a békéscsabai Színitanoda tanára, külkereskedő. Kötete: Kőre kő (versek, 2001).

Köszönet a budapesti Vígszínháznak a Lear király előadásról küldött fotóért.

G. Pataky András

Aggodalom

Az est felitta az alkony véréit; körülöttem szűrösödik a csend... A világ lassan bezárkózik! Állok az udvaron; fáradtság nehezedik vállamra és kötésként szorít az izmosodó sötétség! Félelem fog el; kérdeném, –ha lenne kitől! – mi lesz velem, ha a Hold ma is otthonfeledi sarlóját és bozontos fekete füvek nőnek a csillagok között?!

Korosztályomhoz

Ha titeket látlak, magamat látom: öt évitzednyi távolságból szepegve int felém egy gyermek; a fejét hó borítja és üres tenyerében pityereg a semmi.

Folytatás a XIII. oldalról

Kovácsnán vagy Máréfalván ugyanabban a családban vannak Olaszok is és Oloszok is. S, hogy egy írásbeli példát mondjak, a zágoni Mikes Kelemen levelei közül háromnak is van Olaszországról és olasz emberekről szóló olyan levele, ahol Mikes mindenütt Oloszországot és olosz embereket említ. Tehát eredetileg az Olaszok minden bizonnyal székely eredetűek voltak, de Ágyára nagyapám Kolozsvárról jött. Tevékenységére jellemző, hogy jóval az első világháború előtt Ágyán artézi kutat létesített. Kissé mulati ember volt és minden bizonnyal magas vérnyomásos, mert aránylag fiatalon, agyvérzésben halt meg. Édesapám úgy emlékezett reá, mint nagy Kossuth Lajos pártira és ezért, mint első fiú, Apám is Lajos lett. Az akkori Orbán Balázs, akinek nagy hatása volt Apámra, a székelyeket hun eredetűeknek vélte és ezért írta Édesapám egyik versében, hogy első őse hun leányt vett feleségül. Ezért annak is örült, hogy magam is tiszta székely leányt vettem feleségül. Attérek a környezeti tényezőkre, ezért elsősorban kisgyermekkor dolgokat mondanék el. Apámnak volt egy kivételesen művelt és értelmes nagybátyja, Olosz István, aki Németboksánban volt közjegyző. Aránylag fiatal korában megvakult. Arra kérte testvérbátyját, hogy a legnagyobb fiát, aki még nem volt elemista sem, de írni-olvasni már tudott, adja rendelkezésére. Kisgyermek korát emellett az igen értelmes és művelt ember mellett töltötte el. A nagybátyja is tiszta szívú, becsületes ember volt és sok nyelven tudott. Voltak napok, amikor csak latinul beszélt a gyerekekkel, máskor görögül, németül és nem ugyanolyan jól francia és angol nyelvre is tanította. Itt Németboksánban egy különösen szép kiránduló helye volt a kisgyermeknek (Drümkösz), ahol megismerkedett a növényekkel, bogarakkal, állatokkal és a természet iránti szeretete felnőtt korában is megmaradt.

Tanulmányok, barátságok

Noha járt a németboksáni német elemibe is, de hivatalosan úgy szerepelt, hogy az elemít és az első négy gimnáziumot magántanulónként végezte, végig kitűnő eredménnyel. Negyedik gimnáziumtól, nagybátyja halála után, Szegeden végezte a középiskolát. Itt is minden vizsgáját kitűnőre tette le. Apám Németboksánra egész életében úgy emlékezett vissza, mint egy paradicsomi, szép álomvilágra. Szinte alig értettem, milyen mély emléket hagyott benne Németboksán. Erre csak 65-70 éves korában jöttem rá. Erre még később visszatérek.

Az egyetemet Kolozsvárt végezte, mint joghallgató. Tanárai közül többen is emlegették, hogy volt Kolozsvárt egy ugyancsak igen magas növésű nagyon jó diákjuk, akit Olosz Istvánnak hívtak. Mondta, hogy az neki nagybátyja volt.

Egyetemi éve alatt három, egész életre szóló barátságot kötött Moór Gyulával, Reményik Sándorral és Áprily Lajossal. Itt említtem meg, hogy Édesapám a filozófiát nagyon kedvelő fiatalember volt, akárcsak Moór Gyula és kedvenc jogfilozófia tanárjukhoz, Somló Bódoghoz a hét bizonyos délutánján mindketten hivatalosak voltak. Moór Gyula, akárcsak Édesapám „sub auspiciis regis”, tehát a tanulási idő alatt végig „kitűnő”-vel végeztek. Mindketten királygyúrt kaptak Ferenc Józseftől és a gyúrt ujjakra Apponyi Albert húzta. Moór Gyula rövidesen jogfilozófia tanár lett Szegeden. Később felkerült Pestre, itt a háború utáni rövid kigazda uralom alatt az Akadémia elnöke volt. Édesapámat reá akarta bírni, hogy volt szegedi állását Apám foglalja el, ebbe Apám nem egyezett bele. Legalább ilyen nagy hatással volt Édesapámra a két költő barátja is. Reményik Sándor kezdetben joghallgatóként kollegája volt, itt ismerkedik össze vele. Sándor bácsi apja neves és jómódú építésmérnök volt. Talán II. éves joghallgatóként hagyta ott az egyetemet. Erre anyagi jómódja (az apja építette a kolozsvári egyetemet és a klinikák 90%-át), a háború szomorú befejeződése, és az akkor már megmutatózó költői hajlam vezették arra, hogy ott hagyja a jogot. Eleinte, első ismeretségükkor még nem tűnt depressziósnak (melankóliásnak). A hajlamon kívül minden bizonnyal a külső tényezők is hozzájárultak melankóliájához. Ő volt az első, aki igyekezett rábírnivaló apámat, hogy ne csak a fiókjának írjon.

Kolozsvári jogszigorlók a Hóijában. Balról jobbra Olosz Pisti, Lajos bátyja, a hetedik alak „Banyi” (Olosz Lajos beceneve)

„... rím nélküli verseket írt”

Apámnak zenei érzéke nem volt, rím nélküli verseket írt. Reményikkal az ő korai haláláig állandó levelezésben volt, több mint 200 levelet küldött Apámnak. Édesapám házassága után Reményik

Sándor nekem keresztapám lett. Ugyanilyen életre szóló barátja volt Apámnak Áprily Lajos is. Lajos bácsival az ő haláláig tartó, ugyancsak bőséges levelezést folytatott. Mivel Jékely Lajos a Református Kollégiumnak volt akkori tanára, Apám úgy kívánta, hogy bátyám Lajos bácsiéknál lakjon és inkább járjunk a katolikus Minorita Gimnáziumba, mivel egy akkori törvény tiltotta, hogy abba az iskolába járjunk, amelyekben Lajos bácsi tanár. Áprily és Reményik jó barátja volt még Lám Béla és általuk Béla bácsi haláláig tartó barátság szövődött kettőjük és gyermekeik között is. Egyébként a Jékely gyermekek közül én Jékely Zolival és Lám Béla gyermekei közül Jolikával kifejezetten nagyon jó barátságban voltam. Áprily és Reményik hatására Édesapám eleinte három kötetet írt (Gladiátor arc, Égő csolnakon, Barlanghomály). A három kötetnek gyakorlatilag nemigen volt visszhangja. Noha Áprily egyszer kijelentette, hogy „közülünk Olosz Lajos a legmodernebb”. Mindenesetre Édesapám ezután több mint húsz évig nem írt több verset.

Én fiatal orvosként, nyári vakációban Kisjenőn a ház folyosóján véletlen beszélgetésből megérttem, hogy Édesapám milyen nosztalgiával beszélt Németboksánról. Nekem akkor már volt autóm, egy piros Skoda. Mondtam neki, hogyha kedve van, fússunk el Németboksánba. Nem akarta hinni, hogy néhány óra alatt ott lehetünk. Felváltva hol én, hol feleségem vezetett. A németboksáni emlékek és képek megrohanták. Jól emlékszem, hogy a Berzava partján a vízben tükröződő sárga virágok és az évszázados platánfák láttán azt mondta: „Pont olyanok most is, mint gyermekkoromban”. Felismerte a német elemi iskola padjait, a nagybátyja házát, sőt, talált két nálánál jóval idősebb asszonyt, akik még ismerték Olosz Istvánt, a nagybátyját. Mikor hazaértünk Kisjenőre, nem tudott elaludni, lázas lett, csak másnap kezdett magához térni. Ettől fogva újra írt verseket. Akkor jelent meg a Hattyú-ének című utolsó verseskötete. Amikor 80 éves elmúlt, kijelentette, hogy többet nem mer verset írni, mert nem biztos, hogy ura lehet majd gondolkodásának.

Sokoldalú tehetség

Visszatérve egész életére, röviden azt kell mondanom, hogy tiszta szívú, igaz ember volt. Mint általában a legtöbb tehetség, nagyon sokoldalú volt. Néhányat ezek közül megemlítenék. Filozófiában igen nagy tisztelője volt Kantnak. Volt benne bizonyos konzervatívizmus, pl. Bergsont nem kedvelte, Kirkeegardot, gondolom, nem is ismerte. Nekem soha nem említette, hogy két, a húszas években felvázolt

Vénülőben

Zollmann Péternek szeretettel

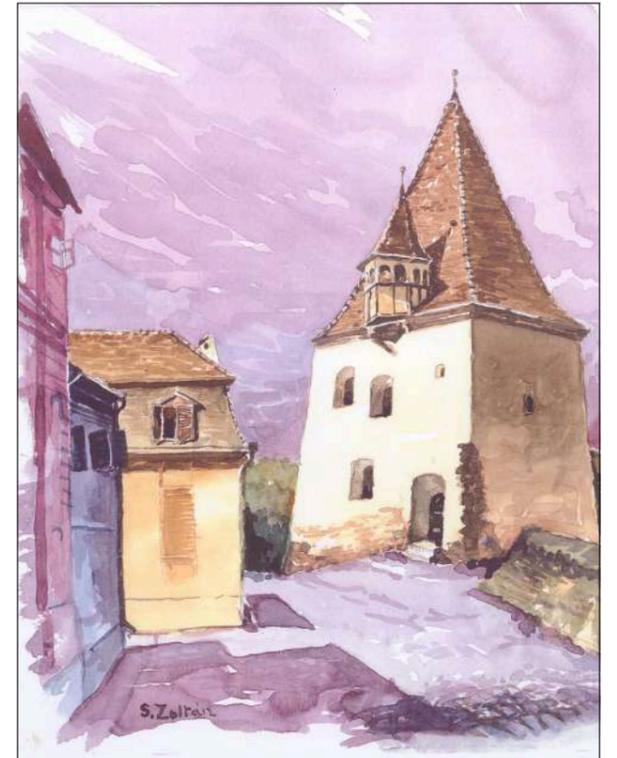
*vénülőben mintha a gének
egyre jobban emlékeznének
naponta egy-egy apámtól látott
gesztus lát rajtam napvilágot*

*úgy rakom keresztbe a lábam
ahogyan azt tőle láttam
s a mosolyom is mintha benne
az ő mosolya élemedne*

*köhintésem is őt idézi
s ahogy ő szokott messze nézni
úgy nézek a távolba szűkre
húzótt szemmel el-elrélvülve*

*félszeg nótáit mondva-fújva
alkalmankint őt élem újra
bánatomban és örömben
kívül-belül őt érem tetten*

*gorombaságig csupaszított
eddig rejtőző szavak szítkok
beszédbeli megtorpanásom
föltámasztja a hallgatásom*

Az összekötő

Szabálytalan sorok Kányádi Sándor költészetéről

Az összekötő kulcsembere a hadászatban s mellesleg a futballmezőn is. A költészetben kevésbé ismert ez a szerepkör. Kányádi Sándor azonban a jelenkori magyar költészet összekötője. Versei bámulatos természetességgel fűzik egybe a hagyományosat a folyton megújulóval, a veretést a meg-hökkentővel, a népi a formabontással, az összmagyar sorslátást az erdélyi, kisebbségi létérzéssel, a nemzetit az egyetemes emberivel.

Korunk nagy filmrendezője, Jirí Menzel mondta a következőket: „Az üres mozgóképi kísérletezés, a gondolatok nélküli film és valljuk be, az üzenet nélküli irodalom a hetvenes évek közepétől fokozatosan idegenítette el nemcsak a kelet-közép-európai, hanem a nyugat-európai művészfilmtől és, gondolom, az irodalomtól is a nézőket és az olvasókat. (...) Shakespeare, Dickens és az első számú nagy kedvencem, Anton Pavlovics Csehov tudtak valamit, amit mi nagyrészt elfelejtettünk. Úgy írtak, hogy elvben már egy értelmes tizenkét éves gyerek is felfoghatta mondanivalójukat, de eközben semmit sem engedtek a gondolati igényességéből.”

Ez Kányádi Sándor titka is: közérthetőség és magas szintű közlendő szerves egysége. Sorai egyaránt utat találnak fiatalhoz és javakorabelihez, régies izlésű avagy modernet elváró olvasóhoz, népdalkedvelőhöz vagy dzsesszrajongóhoz. Nagy szó ez ebben az esztétikailag is dirib-darabra hullott, kavargó világban, amelyben az

irodalmat művelők és élvezők egyaránt hajlamosak székértáborokba vonulni.

A Költészet Napjára megjelent legújabb kötete* úgy gazdagítja új vonásokkal alkotója portréját, hogy tovább erősíti az évtizedek során kirajzolódott, összetéveszthetetlen képet.

Fiatalkori, erotikus töltetű versek, a diktatúra éjszín kárpitjára felírt megőrző igék, az öregedés és elmúlás melankóliájában merengő gondolatok, magyar és nem magyar alkotók, pályatársak emlékezete, elhunyt édesapjának szentelt, megrázó poéma, s a gyerekkori hű kísérők, ló és kutya döböntes példázata az állatok emberszabta sorsáról.

A világhelyzet s egy futó zápor között egyszerre perel Istennel s nyugszik meg a felsőbb akaratban.

Mindezt úgy, hogy szabad versei végsőig fegyelmезettek, szabott strófái, mives rímei kötetlen beszédként hatnak. Mert a költői megszólalás e két formai végétét is összeköti, egymásba lényegíti. Legfőbb eszköze ebben a szó, a szó szerinti szó, az ősi, mágikus hangzat, a ki tudja, milyen messzeségből, mélységből felzengő anyanyelvünk. Mert Kányádi Sándor az ő verseit nem írja nekünk, hanem **mondja**. Hogy összekössön.

HUDY ÁRPÁD

* Kányádi Sándor, Felemás őszi versek. Jelenkor Kiadó. Pécs, 2002